บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

WHO[1,2]คาดการณ์ว่า ภายในอีก 35 ปีข้างหน้า ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ10 หรืออายุเกิน 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด

จำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศกำลังพัฒนาจะเพิ่มขึ้นเป็น7-8เท่าเมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาโดยที่ประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เทียบกับจำนวนประชากรโลกทั้งหมด[3,4]

ปี	จำนวนประชากรทั้งหมด (ล้าน คน)	จำนวนประชากรโลกที่มีอายุ60 ปีขึ้นไป (ล้านคน)
2518	4,100	350
2543	6,500	390
2568	8,200	1,100
เพิ่ม	ร้อยละ 100	ร้อยละ 224

ในปี 2543 จำนวน 2 ใน 3ของผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งประเทศไทย ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุ[2-5]หรือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 5 ล้านคน หรือร้อยละ 8.1 และคาดว่าในอีก 20 ปี ข้างหน้าจะเพิ่มเป็น 12ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 15.7

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[3,4,6] ได้ประมาณว่าในปี พ.ศ. 2555 สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ 10.2 สัดส่วนดังกล่าวอาจจะดูไม่มากนักเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากรทั้งหมดแต่หากพิจารณาถึงอัตราการเพิ่มแล้วพบว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเท่าตัวจากปี พ.ศ.2530 ในขณะที่สัดส่วนการเพิ่มของประชากรวัยอื่นลดลง

และ ค.ศ .2020 คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ32.2 เป็นร้อยละ 40.3 ดังนั้นในอีก 10 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะเข้าสู่ระยะภาวะประชากรผู้สูงอายุ[3,4,6]

ตารางที่ 2 ประมาณผู้สูงอายุของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544 [3,4]

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากรทั่วประเทศ	จำนวนผู้สูงอายุ (ล้านคน)			ร้อยละ
		ชาย	หญิง	รวม	
2540	60,602,000	2.344	2.748	5.092	8.4
2541	61,201,000	2.432	2.853	5.285	8.6
2542	61,806,000	2.530	2.969	5.499	8.9
2543	62,405,000	2.637	3.096	5.733	9.2
2544	62,914,000	2.678	3.167	5.845	9.3

เมื่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ[7,8,9]จะมีการเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆในร่างกายและจิตใจ นภาพร ชโยวรรณ และคณะ อ้างจาก อรพรรณ[4] ได้ทำการศึกษาในผู้สูงอายุจำนวน 3,255 คนโดยให้ประเมินสถานภาพสุขภาพตนเองในช่วง 7วันที่ผ่าน ผู้สูงอายุประเมินสถานภาพทางสุขภาพของตนเองว่าอยู่ในสถานภาพดีมากเพียง ร้อยละ 3.6 ในขณะที่ ร้อยละ 40.9 ประเมินว่าแย่ [4,6]

ตารางที่ 3 ปัญหาทางด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ

อาการป่วย	ร้อยละ
โรคข้อและเจ็บป่วยตามข้อ	74.6
นอนไม่หลับ	58.8
เป็นลม	45.6
ท้องผูก	39.9
แรงดันโลหิตสูง	10.8
ริดสีดวงทวาร	10.1
โรคหัวใจ	7.1
โรคเบาหวาน	2.2

ตัวเลขการเจ็บป่วย หรือปัญหาสุขภาพ ดังตารางที่ 3 อาจดูต่ำ เมื่อเปรียบเทียบการศึกษา Flemming et al. ในประชากรผู้สูงอายุในประเทศอเมริกา ซึ่งพบว่า ในประชากรผู้สูงอายุ 28 ล้านคน ประมาณร้อยละ 25 ประสบกับปัญหาทางด้านสุขภาพจิต และร้อยละ80 ต้องทุกข์ทรมานกับ

การเจ็บป่วยเรื้อรังอย่างน้อยหนึ่งโรค[4]อย่างไรก็ตามแม้การศึกษา

นภาพร ชโยวรรณ อ้างจาก อรพรรณ[4] เป็นการให้ผู้สูงอายุประเมินเอง ไม่ได้เป็นการวินิจฉัยโดยแพทย์ แต่ก็อาจจะอนุมาณได้ว่าปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุน่าจะมากกว่าตัวเลขที่ได้จากการศึกษาทั้งสองชิ้น สิ่งที่น่าสนใจในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ปัญหาในแง่ที่อาจเกี่ยวพันกับสุขภาพจิต คือ ปัญหา การนอนไม่หลับ ซึ่งเป็นปัญหาที่พบบ่อยปัญหาหนึ่งในผู้สูงอายุ เป็นอาการหนึ่งที่พบได้ในผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้า พบร้อยละ 58.8 [4]

ทำให้ความสามารถในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุก็ลดลงจากสภาพร่างกายที่เสื่อมลงตามวัย ทำให้ต้องพึ่งพาผู้อื่น นอกจากนั้นสภาพเศรษฐกิจกับสังคมที่ทำให้บุตรหลานต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพมากขึ้น[10] จึงทำให้บุตรหลานเอาใจใส่และให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุน้อยลงผู้สูงอายุจึงขาดความรักความผูกพันในครอบครัวมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเหงา เศร้า ว้าเหว่ เครียด นอนไม่หลับ แต่ถ้าผู้สูงอายุสามารถปรับตัวได้ดีก็จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่กับครอบครัวและในสังคมได้อย่างปกติสุข มีคุณค่าและไม่เป็นภาระของผู้อื่น[7,10,11]

ในกลุ่มผู้สูงอายุ ปัญหาจิตเวชที่พบบ่อยคือภาวะซึมเศร้าเป็นภาวะที่พบบ่อยที่สุดภาวะหนึ่ง เป็นภาวะที่มีกระทบอย่างมากต่อผู้ป่วย และผู้ดูแล เนื่องจากเป็นภาวะเรื้อรัง มีโอกาสกลับเป็นซ้ำบ่อย ส่งผลให้เกิดความบกพร่องทั้งร่างกาย และสังคม ซึ่ง WHO [11]กล่าวว่า ปี ค.ศ. 2020 ภาวะซึมเศร้าจะเป็นอันดับที่ 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 The leading causes of disability ,world, 1990 [11]

	Total (millions)	Percent of total
All Causes	472.7	
1 Unipolar major depression	50.8	10.7
2. Iron-deficiency anemia	22.0	4.7
3. Falls	22.0	4.6
4. Alcohol use	15.8	3.3
5. Chronic obstructive pulmonary disease	14.7	3.1
6. Bipolar disorder	14.1	3.0
7. Congenital anomalies	13.5	2.9
8. Osteoarthritis	13.3	2.8
9. Schizophrenia	12.1	2.6
10. Obsessive-compulsive disorder	10.2	2.2

ส่วนประเทศกำลังพัฒนามีภาวะซึมเศร้าในปัจจุบันเป็นอันดับที่ 4 [5] จึงเป็นสาเหตุสำคัญของความบกพร่องในการดำเนินชีวิต ภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ หากปล่อยทิ้งไว้ก็อาจร้ายแรงจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย ซึ่งผลการศึกษาในอเมริกา ภาวะซึมเศร้าเป็นสาเหตุของการฆ่าตัวตายจัดอยู่ในอันดับที่ 10 ของสาเหตุการตายในผู้สูงอายุ และมากกว่าครึ่งหนึ่ง ที่มีภาวะซึมเศร้ามีโอกาสฆ่าตัวตาย[5,7,11,9,12]

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเทคนิคเทคโนโลยีด้านการให้บริการทางจิตเวช การส่งเสริมป้องกัน การรักษาและฟื้นฟูสุขภาพจิตผู้สูงอายุให้เพียงพอ เหมาะสมได้มาตรฐานเพื่อรองรับผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และเพื่อพัฒนางานจิตเวชผู้สูงอายุ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุไทย จึงสำคัญในการวางแผนการสาธารณสุขในอนาคต

ภาวะซึมเศร้ายังมีผลกระทบอย่างมากต่อตัวผู้สูงอายุเอง ต่อครอบครัวญาติ คนใกล้ชิดหรือผู้ดูแลซึ่งค่าใช้จ่ายผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า สูงถึง 44 พันล้าน เหรียญต่อปี [7] เป็นการสูญเสียไปกับค่ารักษาพยาบาลประมาณ 12 พันล้านเหรียญ ในขณะที่อีก 31 พันล้านเหรียญเกิดจากการสูญเสียทางอ้อม คือ 23 พันล้านเหรียญเกิดจากการขาดงานหรือไม่สามารถทำงานได้ ส่วน 8 พันล้านเหรียญเกิดจากการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ตัวเลขนี้ยังต่ำกว่าเป็นจริง เนื่องจากไม่ได้คำนวน

ความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการที่ผู้ป่วยซึมเศร้าที่ไปขอรับบริการการรักษา ทั้งที่ภาวะซึมเศร้าก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย แต่จากศึกษาหลายชิ้นกลับพบว่า ภาวะซึมเศร้ายังคงเป็นภาวะที่แพทย์ไม่สามารถให้การวินิจฉัยที่ถูกต้องได้ และผู้ป่วยมักจะไม่ค่อยได้การรักษา หรือได้รับการรักษาไม่เหมาะสม จากการศึกษา Robins และ Regier [7,10,9] พบว่ามีเพียง หนึ่งในสามของผู้ป่วยได้รับการรักษาและพบว่า ในจำนวนนี้มีเพียงหนึ่งในสิบที่ได้รับการรักษาที่เหมาะสมทำให้เกิดปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งมีลักษณะซับซ้อนและเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่มีผลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น[8,13]

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความชุกของภาวะซึมเศร้าและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกอายุรกรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพิจารณาให้ความสนับสนุนแผนพัฒนาสาธารณสุข และช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างสอดคล้องกับลักษณะปัญหา และความต้องการที่แท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาของความชุกของภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกอายุรกรรม โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกอายุรกรรมที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

คำถามของการวิจัย

1. ความชุกภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกอายุรกรรม โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์เป็นเท่าใด
2. ปัจจัยต่างๆ เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกอายุรกรรมที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มีอะไรบ้าง

สมมุติฐาน

ไม่มี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา สถานะภาพสมรส รายได้ แหล่งรายได้ ความเพียง-พอรายได้ การศึกษา ภูมิลำเนา ปัญหาสุขภาพโรคประจำตัว กิจกรรมที่มีส่วนร่วมในทางสังคม ภาระกิจวัตรประจำ งานอดิเรก อาศัยอยู่กับ มีคนดูแล ญาติเจ็บป่วยซึมเศร้า คนดูแล ยาที่ใช้ประจำ

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ภาวะซึมเศร้า ใน ผู้สูงอายุ

ข้อตกลงเบื้องต้น

ไม่มี

ข้อจำกัดของการวิจัย

ข้อมูลที่ได้มาจากผู้ที่สมัครใจตอบแบบสอบถามไม่สามารถควบคุมอคติที่เกิดขึ้นจากกลุ่มตัวอย่างได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

Outpatient Medicine Department หมายถึง คลินิกที่ให้บริการตรวจรักษาทางอายุรกรรมประเภทไป-กลับ

Elderly หมายถึง ผู้ทีมีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ตามนโยบายบริการสาธารณสุข สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

Depression[13] หมายถึง อารมณ์ทุกข์ รู้สึกหมองจิตใจหดหู่ เซื่องช้า เซื่องซึม นอนไม่หลับ ขาดสมาธิ เบื่ออาหาร ไม่มีเรี่ยวแรง ผอมลง หรือน้ำหนักลด หมด อารมณ์ ทางเพศ คิดยากตาย เป็นต้น ซึ่งประเมินจากแบบ Geriatric Depression Scale

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. อัตราความชุกที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ จะสามารถนำไปใช้ในการวางแผนงานพัฒนาโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

2. ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนด้านต่าง ๆ ที่วิเคราะห์ได้ว่ามีความสัมพันธ์กับการเกิดภาวะซึมเศร้า จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับระบาดวิทยาเชิงวิเคราะห์ต่อไป

ด้านนำไปใช้ประโยชน์ด้านบริการงานสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

1.ป้องกันและเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงในผู้สูงอายุเพศหญิงและให้การช่วยเหลือและการดูแลแก่ผู้สูงอายุให้เหมาะสม

2.ให้ความรู้และให้คำแนะนำได้แก่ผู้สูงอายุ เช่นรายได้จากผลิตภัณฑ์ OTOP.ที่เกิดจากประสบการณ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งผลิตง่าย ขายง่าย ต้นทุนต่ำ ตอบสนองนโยบายรัฐบาล

3.ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตัว การปะเมินและการสำรวจตนเอง เพื่อป้องกันการเกิดภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ

ด้านนำไปใช้ประโยชน์ด้านบริหารงานสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

จัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรทางการแพทย์ให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ การสำรวจประชากรผู้สูงอายุเพื่อค้นหาผู้ที่มีอาการแล้วให้การช่วยเหลือ เช่น ให้การปรึกษา ให้การรักษาพยาบาล หรือ ส่งพบแพทย์ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้รับการรักษาที่เหมาะสมโดยเร็ว หลังจากนั้นควรมีการประเมินซ้ำสม่ำเสมอเพื่อการดูแลอย่างต่อเนื่อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ข้อมูลประชากรทั่วไป
- เพศ
- อายุ
- ศาสนา
- สถานภาพสมรส
- การศึกษา
- ภูมิลำเนาเดิม

ปัจจัยสุขภาพ
- โรคประจำตัว
- ญาติที่มีภาวะซึมเศร้า
- บุคคลครอบครัวเจ็บป่วยทางจิต
- ยาที่ใช้ประจำ

ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ
- อาชีพ
- รายได้
-แหล่งรายได้
-ความเพียงพอรายได้
- กิจกรรมที่มีส่วนร่วมสังคม
-ภาระกิจวัตรประจำวัน
-งานอดิเรก
-ที่อยู่อาศัย
-ช่วง 2-3 เดือนที่ผ่านมามีปัญหาต่าง ๆ
- ญาติดูแลใกล้ชิดขณะเจ็บป่วย

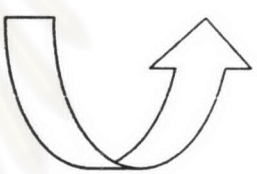

ภาวะซึมเศร้าผู้สูงอายุ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย